

Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmamaktan korkarsanız, o takdirde bir kadınla evlenin veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.” (Nisâ 3.) Buna göre bir kimsenin dört eşten fazla kadınla aynı anda evli bulunması haramdır.

6. Aynı Eşten Fasilasız Üç Kere Boşanan Kadın

Bir erkek eşinden iki defa boşanıp -kadın başka bir evlilik yapmadan- yeniden aynı kadınla evlenmiş ise bundan sonra gerçekleştirilen üçüncü boşanma, bu iki kişi arasında geçici bir evlenme engeli oluşturur. Bu durumdaki kadına *mutallaka-i selâs*, üçüncü boşanmaya ise “*beynûne kübrâ ile bain talâk*” denir. Bu durumdaki kimselerin birbiriyle yeniden evlenebilmeleri için, kadının başka bir eşle - herhangi bir hile kasti olmaksızın – evliliği sürdürmek niyetiyle evlenmesi ve bu evliliğin doğal bir şekilde (kocanın ölmesi ya da boşanma ile) bitmesi gerekmektedir.

Üçüncü boşanmadan sonraki durum Bakara 230. ayette şu şekilde ifade edilmektedir: “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur.”

Üç defa boşanmaktan dolayı evlenme engelinin oluşabilmesi için, kadının ilk ve ikinci boşanmadan sonra başka bir erkekle evlenmemiş olması gerekmektedir. Zira ilk ya da ikinci boşanmadan sonra dönüş gerçekleşmemiş ve kadın başka bir erkekle evlenmiş ise ilk eşinden dolayı mevcut olan boşanma hakkı tekrar üçe çıkar. Eğer kadın ikinci eşinden normal bir şekilde boşanıp tekrar ilk eşi ile evlenir ise bu yeni evlilik için üç boşanma hakkı yeniden kazanılmış olur.

B. Sürekli Evlenme Engelinden Dolayı Haram Olan Kadınlar

Sürekli evlenme engeli üç tanedir. Bunlardan ilki kan bağından (nesep) dolayı oluşan evlenme engelidir. İkinci engel, yapılan bir evliliğin (sıhriyet/musahere) oluşturduğu akrabalık ilişkisinden dolayı gerçekleşen sürekli evlenme engelidir. Üçüncüsü ise süt emmeden (radâ) doğan sürekli evlenme engelidir.

Sürekli evlenme engellerinden dolayı evlenilmesi haram olan kadınları saymadan önce konunun daha iyi anlaşılması için birkaç hususun açıklanmasında yarar vardır. Bunlardan ilki “üvey kardeşlik” meselesidir. Üvey “öz olmayan” anlamına gelmektedir. Ancak dini açıdan evlenme engelleri açıklanırken üvey kelimesinin kullanılması bir takım yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilmektedir. Örneğin boşanmış ve çocuk sahibi olan bir erkekle boşanmış ve çocuk sahibi olan bir kadının birbiri ile evlenmeleri durumunda bu iki çocuk arasındaki ilişki, üvey kardeşlik olarak isimlendirilebildiği gibi boşanmış ve çocuk sahibi olan bir erkeğin bir kadınla evlenip o kadından başka bir çocuk sahibi olması halinde bu iki çocuk arasında oluşan akrabalık ilişkisine de halk arasında “üvey kardeşlik” denebilmektedir. Oysa birinci durumda iki çocuğun hem annesi hem de babası farklı iken ikinci durumdaki iki çocuk baba bir kardeşirler. Birinci durumdaki iki çocuk arasında dinen herhangi bir kardeşlik bulunmamakta ve bunların birbiri ile evlenmesi konusunda herhangi bir dini engel bulunmamaktadır. Ancak ikinci durumdaki çocuklar aynı babaya sahip olmalarından dolayı kardeşirler. Bu nedenle aralarında sürekli evlenme engeli vardır. Bu nedenle evlenme engelleri açıklanırken üvey kardeş, üvey hala, üvey amca vb ifadeleri kullanmamak daha doğru olacaktır. Konu anlatımı içerisinde “kardeş” kelimesi kullanılan yerlerde hem anne-baba bir kardeş, hem anne bir kardeş, hem de baba bir kardeş kastedilmektedir. Dini açıdan bu üçü arasında herhangi bir farklılık yoktur. Yine hala ya da teyze denildiğinde, anne-baba bir olması ya da sadece birinin bir olması arasında bir fark yoktur. Bu açıdan bunların ayrıca belirtilmesine gerek yoktur.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken diğer husus ise, evlilik engelleri açıklanırken “anne” ve “baba” kelimelerinin nine ve dedeleri; “kız” ve “oğul” kelimelerinin ise torunları ve aşağıya doğru giden nesep zincirini ifade ettiğinin bilinmesidir. Bu kullanımın kaynağı evlilik engellerinin açıklandığı ayetlerdir. Bu ayetlerde kullanılan “anne”, aynı zamanda nineleri ve nesep zinciri içerisinde yukarı doğru devam eden bütün büyük nineleri kapsamaktadır. Aynı şekilde bu ayetlerde kullanılan “kız”, nesep zinciri içerisinde aşağı doğru devam eden bütün kız torunları içine almaktadır.

Konu ile ilgili literatürde bir kimsenin ebeveynleri için “asl” kelimesi de kullanılmıştır. Kök anlamına gelen “asl”, bir kimsenin annesi ve babasıdır. Ancak asl kelimesinin çoğulu olan “usûl” kullanıldığında, “anne-baba yanında, yukarı doğru bütün nineler ve dedeler” kastedilmektedir. “Fer” ise kökten çıkan dal anlamına gelmektedir. Evlilik engelleri bağlamında “fer” denildiğinde bir kimsenin çocuğu kastedilmektedir. Fer’in çoğulu olan “furû” ise çocuklar yanında torunlar, torunların çocukları ve onların çocukları şeklinde aşağıya doğru uzanan zinciri ifade eder.

1. Nesepten Dolayı Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar

Nesep kelimesi, sözlükte intisap etme, ait olma, ilgili ya da ilişkili olma anlamlarına gelmektedir. Bir kavram olarak ise; nesep, ister yakın ister uzak olsun bir doğum nedeniyle iki kişi arasında oluşan akrabalık ilişkisidir. Bir kişinin nesep bağından dolayı evlenmesi haram olan kimseler şu şekilde sıralanabilir:

a. Usûl: Nisâ 23’te “anneleriniz ve kızlarınız size haram kılındı” buyrulmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi bir erkeğin annesi yanında, nineleri ve bütün büyük nineleri evliliğin haram olması bakımından “anne” sayılmaktadır. Bir erkeğin usûlü ile evlenmesi ebediyen haramdır.

b. Furû: Anne için söz konusu olan anlam genişliği, “kız” kavramı için nesep zincirinin aşağısına doğru geçerlidir. Buna göre bir erkeğin, kızı, torunları, torunlarının kızları ve devamı o erkeğin kızı durumundadır ve bunlardan herhangi biri ile evlenmesi ebediyen haramdır.

c. Ebeveynin furû: Bir kimsenin anne babasının ortak furûuyla evlenmesi ebediyen haramdır. Aynı şekilde kişinin sadece annesinin ya da sadece babasının furûu ile evlenmesi de haramdır. Buna göre bir erkek, öz kız kardeşiyle ya da ana bir veya baba bir kız kardeşi ile evlenemez. Bir kimse, gerek erkek kardeşinin gerekse kız kardeşinin çocuklarıyla ya da torunuyla da evlenemez. Çünkü bunlar o kimsenin ebeveyninin furûu durumundadır.

d. Dedenin ya da ninenin birinci dereceden furû: Bir kimsenin dedesinin ya da ninesinin birinci dereceden furûu, o kimsenin hala ve teyzelerini kapsamaktadır. Hala ve teyze ile evlenmek ebediyen haramdır. Dede ile ninenin ikinci dereceden furûu

durumundaki hala ve teyze çocuğu ile evlenilmesinde ise herhangi bir engel yoktur. Kişinin usûlünün halası ve teyzesi, kendi halası ve teyzesi gibi kabul edilmektedir. Dolayısıyla bunlarla evlenilesi icma ile haramdır. Yani bir kimse babasının ya da dedesinin hala ya da teyzesi ile evlenemez.

2. Sıhriyet'ten Dolayı Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar

Bir erkeğin sıhriyet bağından dolayı evlenmesi haram olan kadınlar şu şekilde sıralanabilir:

a. Eşin usûlü: Bir erkeğin eşinin annesi ile evlenmesi haramdır. Eşin annesinden maksat eşin annesi yanında, nineleri, büyük nineleri ve devamıdır. Bu haramlık erkek eşinden boşansa bile ebediyen devam eder. Bu haramlığın oluşması için evlilik akdinin sahih olarak gerçekleşmesi yeterlidir. Yani, bir erkek ile bir kadın nikah akdini gerçekleştirip herhangi bir cinsî münasebette bulunmadan ayrılmış olsalar dahi, bu erkek ile evlendiği kadının annesi arasında sürekli bir evlenme engeli meydana gelir. Evlilik akdinin bir takım şartları taşımaması nedeniyle sahih olmaması halinde, akit tek başına evlilik engeli doğurmaz. Akit sahih olmamasına rağmen cinsel münasebetin vuku bulması halinde ise evlilik engeli oluşur.

b. Eşin furûu: Bir erkeğin, eşinin başka bir evlilikten doğan kızı ile evlenmesi haramdır. Eşin kızından maksat, eşin tüm furûu, yani kızı, torunları ve aşağıya doğru giden nesep zinciridir. Fakat bu haramlığın oluşması için nikah akdi yeterli değildir. Bir erkeğe, eşinin furûu ile evlenmesinin haram olabilmesi için eşi ile nikahlandıktan sonra cinsel münasebette bulunmuş olması da gerekmektedir.

Bu hükümler Kur'ân'da şu şekilde açıklanmaktadır: “Kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde/himayenizde bulunan kızlar (ile evlenmeniz) size haram kılındı. Eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz, size bir günah yoktur.”(Nisâ 23.)

Ayette zikredilen eşin kızının “erkeğin evinde ya da himayesinde bulunması”, bu haramlığın oluşma şartlarından kabul edilmemiştir. Kızın, annesinin kocasının himayesinde bulunmasından, sadece genel durumun tasviri için bahsedilmiştir. Sonuç olarak, bir

erkek bir kadınla nikah akdi yapmış fakat aralarında cinsel münasebet yaşanmadan evlilik sona ermiş ise erkek o kadının başka birinden olan kızı ile evlenebilir. Erkeğin, daha önce bu kızı himayesinde bulunduruyor olması, onunla evlenmesine engel olmaz.

c. Usûlün eşi: Buna göre bir kimsenin babası, dedesi ya da daha büyük dedesi bir kadınla nikahlanırsa bu kişi ile o kadın arasında ebediyen evlenme engeli oluşur. Bu engelin oluşması için söz konusu nikahtan sonra bir cinsel münasebetin gerçekleşmesi şart değildir. Ancak bu erkeğin söz konusu kadının usûlü, furûu ve kardeşleri ile evlenmesinde her hangi bir sakınca yoktur. Başka bir ifade ile bir erkek, babasının eşinin annesi ile kız kardeşi ile ya da başka bir evlilikten doğan kızı ile evlenebilir.

d. Furûun eşi: Bir erkeğin; oğullarının, torunlarının, torunlarının oğullarının eşleri ile evlenmesi ebediyen haramdır. Bu haramlığın oluşması için, kişinin oğlu ile gelini arasında sahîh bir nikah akdinin yapılması yeterlidir.

Bu haramlık, bir erkek ile gelininin usulü ya da furûu arasındaki evliliği haram kılmaz. Yani bir erkek, gelinin annesiyle, gelininin başka bir evlilikten olan kızıyla ve gelininin kız kardeşiyle evlenebilir.

Sihriyet, kavramı bir erkekle kadının birlikteliği neticesinde doğan akrabalığı ifade eder. Bu birliktelik, evlilik gibi meşru bir esasa dayandığı zaman sayılan evlilik engelleri oluşur. Zinâ gibi gayr-ı meşru bir birlikteliğin aynı evlenme engellerini doğurup doğurmayacağı fakihler arasında tartışılan bir konudur. İmâm Şâfî ve İmâm Mâlik, nikahtan doğan hukukî sonuçların zinâdan doğamayacağını söylemişlerdir. İmâm-ı A'zam ve Ahmed b. Hanbel ise bu birlikteliğin tıpkı nikahlı birliktelik gibi evlilik engellerini doğuracağı görüşündedir. İkinci görüş, nesebin karışmaması açısından daha doğru kabul edilmiştir.

3. Süt Emmeden (Radâ) Dolayı Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar

Süt emmekten dolayı evlenilmesi haram olan kadınlar, Nisâ suresi 23. ayette şu şekilde açıklanmıştır: "...sizi emziren sütannelerinizi, süt kız kardeşlerinizi...". Ancak süt emme sebebiyle oluşan evlenme engeli, sadece süt anne ve süt kız kardeşle sınırlı değildir.

Çünkü ayette, süt emziren kadının “anne”, birlikte süt emilen kızın ise “kız kardeş” diye isimlendirilmesi bu emmenin nesep ilişkisi gibi bir akrabalık oluşturduğunu göstermektedir. Yani, aynı kadından doğmak, iki kişiyi nasıl kardeş kılıyorsa, aynı kadından süt emmek de emenleri süt kardeş kılmaktadır. Süt emmek tıpkı nesep yakınlığı gibi bir yakınlık doğurmaktadır. Hz. Peygamber’in “neseple haram olan süt emmeyle de haram olur” şeklindeki ifadesi de bunu göstermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki; süt emmenin, nesep yakınlığı ile aynı hükümleri doğurması sadece evlilik engelleri açısındandır. Yoksa miras, nafaka, akrabanın şahitliğinin geçerli olup olmaması gibi hususlarda süt yakınlığı ile nesep yakınlığı aynı sonuçları doğurmaz.

Süt emmenin nesep gibi olmasını biraz daha açıklamak yerinde olacaktır: Bilindiği gibi nesep yakınlığı velâdet (doğum) ile oluşmaktadır. Bir doğum sayesinde ortaya bir anne-baba ve çocuk ilişkisi çıkmaktadır. Buna ek olarak, eğer anne babanın ebeveyn ya da kardeş gibi başka yakınları varsa nesepten kaynaklanan akrabalığın çerçevesi genişlemektedir. İşte süt emme tıpkı velâdet gibi, emen emziren ve süte sebep olan erkek (süt baba) arasında bir yakınlık doğurmaktadır. Bu yakınlık anne babanın kardeşleri ve ebeveynleri ile birlikte genişlemektedir. Bu akraba ilişkisinin oluşmasında süt emme, tıpkı nesep gibidir.

Örneklendirecek olursak; Ali, Ayşe ile Mehmet’in oğludur. Mehmet’in öz kardeşi olan Hatice, Ali’nin öz halası; Mehmet’in süt kız kardeşi olan Emine ise Ali’nin süt halasıdır. Burada Ali ile Mehmet arasındaki yakınlık, nesep yakınlığıdır. Aynı şekilde Mehmet ile Hatice arasındaki yakınlık da bir nesep yakınlığıdır. (Nesep yakınlığı+neseplilik yakınlığı=Neseplilik yakınlığı)

Mehmet ile Emine arasındaki yakınlık ise süt emmeden kaynaklanan bir yakınlıktır. (Nesep yakınlığı+süt yakınlığı=süt yakınlığı) Bu durumda Emine, Ali’nin süt halası olmaktadır. Ali ile Emine arasındaki yakınlık, eğer “süt yakınlığı+neseplilik yakınlığı” şeklinde olursa, yani Mehmet, Ali’nin süt babası, Emine’nin öz kardeşi olursa Emine, yine Ali’nin süt halası olmaktadır.

Emine’nin Ali’nin süt halası olmasının bir diğer şekli ise aradaki her iki yakınlığın süt yoluyla (süt yakınlığı+süt yakınlığı) olmasıdır. Buna göre Mehmet,

Ali'nin süt babası, Emine'nin ise süt kardeşi olursa, Emine yine Ali'nin süt halası olmaktadır. Başka bir deyişle akrabalık ilişkisinin yayılması bakımından nesep ile süt emme aynı etkiyi yapmaktadır. Böylece arada bulunan nesep yakınlığından dolayı evlenilmesi haram olan bir kimse, arada bulunan süt emme yakınlığından dolayı da haram olmaktadır. Bu durumun sadece bir istisnası vardır: Yukarıda da belirttiğimiz gibi süt emmede temel olarak üç kişi vardır. Bunlar süt anne, süt baba ve süt çocuktur. Bu üçlüyü biraz daha kısaltarak emen taraf (süt çocuk) ve emziren taraf (süt anne ve süt baba) olarak ifade etmek mümkündür. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere süt emme, emen kimse ile emziren tarafın yakınları arasında, nesebin oluşturduğu evlilik engellerini oluşturmaktadır. Emen kimsenin akrabasının, emziren tarafa haram olup olmadığı meselesine gelince; süt emme, sadece emenin (hem nesep hem de emmeden dolayı olan) furûunu emziren tarafa haram kılar. Emenin, furûu dışındaki yakınları, örneğin öz kardeşi, öz babası, amcası ile emenin süt yakınları arasında herhangi bir evlilik engeli oluşmaz. Bu durum, “emzirenin nesli, emenin nefsi haramdır” şeklinde pratik bir kaideye dönüştürülmüştür. Ancak, yukarıdaki izahtan da anlaşılacağı üzere burada “nefsi” yerine “nefsi ve furûu” denilmesi daha uygun olacaktır. Aynı şekilde “emziren” kavramına “süt babanın” da dahil olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede kaideyi daha anlaşılır ve daha kapsamlı bir şekilde şu şekilde ifade etmek mümkündür: “Emene, emzirenin nesli, Emzirene, emenin nefsi ve furûu haramdır.”

Bu çerçevede, süt emmeden dolayı evlenilmesi haram olan kimseleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Süt usûl: Bir kimseyi emziren kadın, o kimsenin süt annesidir. Süt annenin eşi olup emilen süte sebep olan erkek ise emenin süt babasıdır. Süt usûl kavramına süt anne ve süt baba yanında bunların nesep ve süt cihetinden usûlü olanlar da girmektedir. Bu durumda, örneğin süt annenin nesep ya da süt emme yoluyla annesi olan kadın, o kimsenin süt annesidir. Aynı şekilde bu kimsenin süt babasının, öz ya da süt annesi, öz ya da süt ninesi ve yukarı doğru giden zincir de bu kimseye haramdır.

b. Süt furû: Bir erkek bir kadınla evlense ve sebebi olduğu sütü eşinden bir kız emse, o kız bu erkeğin süt

kızı olmuş olur. Bu durumda, bir erkek ile süt kızı arasında sürekli evlenme engeli oluşur. Süt kızın, nesep ya da süt emme cihetiyle furûu durumunda olan çocuklar da süt babaya haram olur. Süt anne ile süt oğlu arasında da aynı haramlık geçerlidir.

c. Süt ebeveynin furûu: Süt kardeşler ve süt kardeşlerin furûu ile evlenmek ebediyen haramdır.

Süt emmeden dolayı üç çeşit kardeşlik oluşur:

- **Öz süt kız kardeş:** Bir adamla bir kadının evliliğinden dolayı kadında oluşan süttten emen erkekle kız, öz (ana baba bir) süt kardeş olur. Bu durumda hem süt emilen anne, hem de süte sebep olan babada müştereklik söz konusudur.
- **Baba bir süt kız kardeş:** Bir adamın sebep olduğu sütü, bir eşinden bir erkek, diğer bir eşinden ise bir kız emse bu erkek ile bu kız baba bir süt kardeş olmuş olurlar ve aralarında sürekli evlenme engeli oluşur. Çünkü süte sebep olan baba müşterektir.
- **Anne bir süt kız kardeş:** Bir kadın bir kişiyle evliliğinden dolayı oluşan sütle bir erkeği, başka bir kişiyle olan evliliğinden dolayı oluşan sütle bir kızı emzirse bu durumda bu erkek ile kız arasında anne bir süt kardeşliği oluşmuş olur. Çünkü süt anne birdir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır: Süt ebeveyninden her ikisinin ya da birinin öz çocukları ile süt çocukları, süt kardeş olurlar ve aralarında evlilik engeli oluşur. Süt ebeveynin kendi öz çocuklarını emzirmemiş olmaları bu durumu değiştirmez.

Süt kardeşler yanında süt yeğenler ve onların çocukları da süt ebeveynin furûu kapsamına girmektedir. Başka bir ifadeyle, bir kimsenin, süt kardeşinin - gerek nesep gerekse süt emme cihetinden – furûuyla evlenmesi ebediyen haramdır. Bu haramlık, iki kardeşin, sadece anne bir ya da baba bir süt kardeşler olmaları halinde de geçerlidir.

d. Süt dedenin ya da ninenin birinci dereceden furûu: Süt dededen maksat, kişinin süt ebeveyninin öz ya da süt babası yahut kişinin öz ebeveyninin süt babasıdır. Süt nine ise kişinin süt ebeveyninin öz ya da süt annesi yahut kişinin öz ebeveyninin süt annesidir. Süt dedenin ya da süt ninenin birinci dereceden furûuna gelince bunlar, kişinin süt halası ve süt teyzesinden ibarettir.

e. Eşin süt usûlü: Bir kişinin, eşinin süt usûlü ile evlenmesi haramdır. Bu haramlık, evlenme akdinin gerçekleşmesi ile başlar.

f. Eşin süt furûu: Bir kişinin, eşinin süt furûu ile evlenmesi haramdır. Bu haramlığın oluşması için evlilik akdinden sonra cinsel münasebetin de gerçekleşmesi gerekir.

g. Süt usûlün eşi: Süt usûlden maksat, süt anne-baba ve bunların öz ve süt usûlüdür. Bir kimsenin süt anne babasının ya da süt dede ve ninesinin eşi ile evlenmesi ebediyen haramdır.

Süt emmeden dolayı evlenilmesi haram olan bu yedi sınıf süt akrabanın ilk dördü hakkında fakihler arasında tam bir ittifak vardır. Dikkat edilirse, bu ilk dört sınıf, nesep yakınlığından dolayı evlenilmesi haram olanlarla paralellik arz etmektedir (karşılaştırmız). Fakihlerin büyük çoğunluğu, diğer sınıflar için de aynı haramlığın geçerli olduğunu kabul etmektedirler. Ancak İbn Kayyım el-Cevziyye gibi bazı fakihler, diğer üç sınıf ve geçici evlenme engellerinde bahsedilen eşin süt mahremleri için herhangi bir evlilik engelinin bulunmadığını söylemektedir. İbn Kayyım'ın bu konudaki delili, süt emme ile nesep yakınlığı arasında paralellik kuran hadis-i şeriftir. Ona göre hadiste, sadece süt emme ile nesep yakınlığı arasında bir paralellik kurulmuştur. İlk dört sınıf dışındaki sınıflarda, süt akrabanın sıhrî hısımları da evlenilmesi haram olan kimselere dahil edilmiştir. Bu ise ona göre hadisin delaletini aşan bir değerlendirmedir.

4. Süt Emme ile İlgili Çeşitli Hükümler

- a. **Süt emmenin mahiyeti ve hükmü:** Yukarıda belirtilen hükümlerin ortaya çıkabilmesi için, süt emilen kimsenin bir kadın olması gerekmektedir. Bu kadının evli ya da baliğ olmaması halinde de şer'i anlamda süt emme gerçekleşmiş sayılır. Her ne kadar "süt emmek" ifadesi kullanılsa da sütün doğrudan doğruya annenin göğsünden emilmesi şart değildir. Sütkardeşliğin oluşabilmesi için emenlerin aynı zaman dilimi içerisinde emmeleri şart değildir. İki çocuğun aynı anneden süt emmesi arasında çok uzun yıllar geçse bile sütkardeşlik oluşmuş olur. Süt emmenin gerçekleşebilmesi için, sütün mideye gidecek şekilde alınmış olması gerekmektedir. Zira sütün gıdaya dönüşmesinin ancak bu şekilde olacağı belirtilmiştir.

Süt emziren anneye *murdi*’ süt emen çocuğa *radî*’ süt sebebi olan süt babaya ise *fahlu’l-leben* denir. Sütü olan ve sağlık açısından emzirme engeli bulunmayan bir annenin çocuğunu emzirmesi, diyâneten farzdır. Başka bir deyişle gücü yettiği halde bunu terk eden anne, Allah katında mesul olur. Ancak çocuğunu emzirmekten kaçınan bir annenin yargı yoluyla (kazâi olarak) buna zorlanıp zorlanmayacağı fakîhler arasında tartışılan bir konudur. Mâlikîler, çocuğunu emzirmekten kaçınan annenin kazâi olarak bu görevini yerine getirmesinin sağlanabileceğini söylerken diğer fakîhler ise bu durumda kazaî icbarda bulunulamayacağını, çocuğun babasının çocuğu emzirmesi için bir süt anne bulmakla görevli olduğunu söylerler.

Baba, müşterek çocuklarını emzirdiği için anneye evli oldukları sürece herhangi bir ücret ödemek zorunda değildir. Ancak boşanmışlar ise örfte uygun bir ücret ödenmesinin gerekli olduğu konusunda fakihler arasında ittifak vardır. Çünkü Talâk suresi 6. ayette “(boşandığınız kadınlar) çocuğu sizin için emzirirlerse, onlara ücretlerini ödeyin” buyrulmaktadır.

Annenin çocuğunu emzirmesi gereken mecburi süre, iki yıl olduğundan boşanma sonrasında sadece bu iki yıldan geriye kalan süre için ücret ödenmesi gerekir. Annenin daha fazla süre emzirmesi halinde bu fazla süre için ücret ödenmez. Bu konuda fakîhler arasında bir fikir birliği olduğu görülmektedir.

- b. **Emme miktarı:** Evlenme engeli oluşturacak asgari süt miktarı konusunda fakihler arasında farklı görüşler olduğu görülmektedir. Bu görüşlerden ilkinde göre asgari miktar sınırlaması olmaksızın az ya da çok her emme süt hısımlığını meydana getirir. Mâlikîler ve Hanefîlerin görüşü bu yöndedir. Çünkü süt az da olsa “süt emme” meydana gelmiştir. Bu görüşü savunanlar, şu rivayeti delil olarak göstermişlerdir: Ukbe b. el-Hâris bir kadınla evlendiğinde siyahi bir kadın gelerek “ben her ikinizi de emzirdim” demiş ve durumu Hz. Peygambere danışan Ukbe, Hz. Peygamberden şu cevabı almıştır: “Sana o kadını bırakman söylenmişken daha ne duruyorsun?” Bu rivayette, Hz. Peygamberin, Ukbe b. el-Haris’e cevap verirken kadının kaç defa ya da ne kadar emzirdiği üzerinde durmayıp doğrudan bu cevabı vermesi, emmede sütün azı ile çoğu arasında hüküm bakımından bir farklılığın bulunmadığına yorulmuştur.

Buna ek olarak az ile çoğun eşit sayılmasının, “haramlık” açısından genel bir durum olduğu ifade edilmiştir.

Bu konu hakkındaki ikinci görüş ise evlilik engelinin oluşabilmesi için en az üç defa emmenin gerçekleşmesi gerektiği şeklindedir. Bu görüşü savunanlar arasında Ebû Sevr ve Ebû Ubeyd gibi fakihler sayılmaktadır. Burada, çocuğun nefes almak, dinlenmek ya da benzeri bir sebeple ağzını annesinin göğsünden çekinceye kadar süt emmesi, bir emme olarak sayılmıştır. Ağzını çektikten hemen sonra ya da başka bir zamanda yapacağı emme ise ikinci emme sayılmaktadır. Yoksa çocuğun sütü almak için her yutkunması ayrı bir emme sayılmamaktadır. Bu görüşün dayandığı hadis ise şudur: “Bir kişi Hz. Peygamber’e gelerek ‘Ey Allah’ın nebisi, benim bir eşim vardı. Onun üzerine ikinci bir hanımla evlendim. Sanıyorum ki ilk eşim ikinci eşimi bir veya iki defa emzirdi’ deyince, Hz. Peygamber, bir ya da iki emzirme ile haramlık olmaz’ buyurdu.”

Bu hadis, ilk görüşü savunanlar tarafından haber-i vahid olduğu gerekçesiyle delil olarak görülmemiştir. Zira onlara göre haber-i vâhid Kur’ân’da beyan edilen umumî bir hükmü tahsis edemez. Kur’an’ın umumî ifadesi “sizi emziren süt anneleriniz” şeklindedir. Bu umumî ifade, az emmeyi de kapsamaktadır.

Haramlığı doğuran asgarî emme miktarı hakkındaki üçüncü görüş ise İmâm Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel’e aittir. Onlara göre evlenme engeli ancak beş defa süt emmekle gerçekleşir. Üstelik bu süt emmeler çocuğun doyacağı şekilde olmalıdır. Bu görüş sahiplerinin dayandığı delil, şu rivayettir: “Tebennî (evlat edinme) haram kılındığında Ebû Huzeyfe’nin eşi Hz. Peygambere gelerek ‘yâ Rasûlallah, biz Ebû Huzeyfe’nin kölesi Salim’i çocuğumuz olarak görüyorduk. O bizimle aynı evde yaşıyor ve beni günlük ev kıyafetim içerisinde görüyordu. Ancak şimdi Allah evlatlıklar hakkında bildiğiniz ayetleri indirdi’ deyince, Hz. Peygamber (s.a.s.), ‘öyleyse sen de onu beş kere emzir’ buyurdu. O da Salim’i emzirdi. Böylece Salim onun süt oğlu olmuş oldu.” (Ebû Dâvûd, Nikâh, 10.) Bu hadis de haber-i vâhid niteliği taşıdığı için birinci görüşü savunanlar tarafından Kur’ân’ın umumî hükmü karşısında dikkate alınmamıştır.

c. **Emme yaşı:** Süt emme ile hükümlerin oluşabilmesi için çocuğun süt emdiğinde belirli bir yaşı aşmamış olması gerekmektedir. Mâlikîler, Şâfîler, Hanbelîler ve Hanefîlerden İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre çocuk süt emdiğinde iki yaşını geçmemiş olmalıdır. Zirâ Yüce Allah “emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını, tam iki sene emzirirler” (Bakara, 233.) buyurarak bu sürenin iki yıl olduğunu beyan etmiştir. Onların bu konudaki diğer delili ise, “(çocuğun anne karnında) taşınması ve süttten kesilmesi otuz ay sürer” (Ahkâf, 15.) ayetidir. Bu fakihler hamilelik süresini asgari altı ay olarak takdir ederek, otuz ayın kalan yirmi dört ayının (iki yıl) emme süresi olduğu sonucuna varmışlardır.

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre ilk ayette belirtilen iki yıl, kocası tarafından boşanan annenin çocuğunu emzirmesi gereken asgari süredir. Bu süre zarfında baba annenin geçimini sağlamak zorundadır. Anne babanın kendi aralarında anlaşmaları halinde, anne iki yıl tamamlanmadan da çocuğu süttten kesebilir. Ancak iki yıl tamamlandıktan sonra çocuğun başka bir anne tarafından emzirilmesi istenirse bu da mümkündür. Dolayısıyla iki yılın asgari emzirme süresi olması sadece annenin emzirme yükümlülüğü açısından değildir. Nitekim ayette “annelerin çocuklarını iki yıl emzirmesi” ifade edildikten sonra şöyle buyrulmaktadır:

“Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk yüklenmez. Hiç bir anne ve hiç bir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın. (Bu durumdayken baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir süt anneye) emzirtmek isterseniz örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur.” (Bakara, 233.)

İmâm Â'zam, konuyla ilgili diğer ayette geçen “otuz ay”ın hem hamilelik için hem de süttten kesilme için ayrı ayrı azamî süre olarak belirtildiği görüşündedir. O bu görüşünü Arapçanın atıf kuralları ile gerekçelendirmeye çalışmıştır.

İmâm Züfer ise azami süt emme süresinin üç yıl olması gerektiğini söylemiştir. İmâm Züfer, süttün tek

gıda olarak alındığı sürenin iki sene olabileceğini fakat diğer gıdalarla birlikte sütün emildiği bir yıllık geçiş döneminin de dikkate alınması gerektiğini savunmuştur.

Bu konuda İmâm Ebû Hanîfe ile imâm Züfer'in farklı yaklaşımları olmakla birlikte genel kabul gören görüş azami süt emme yaşının iki yıl olduğu şeklindedir. Buna göre iki yaşından büyük bir kimsenin süt emmesi halinde süt emmeden doğan hükümler ortaya çıkmaz.

d. Sütten kesilen çocuğun süt anne tarafından emzirilmesi: Mâlikî mezhebine göre iki yıl dolmadan çocuk sütten kesilir ve daha sonra başka bir süt anneden emerse bu emmeden dolayı süt emme hükümleri oluşmaz. Onların bu konuda dayandıkları delil, Hz. Peygamber'in "süt emme, açlıktan dolaydır" hadisidir. Mâlikîler, hadisteki açlığı "muhtaçlık" olarak yorumlamışlardır. Yani süt emen çocuk, anne sütüne o kadar muhtaçtır ki; eğer anne sütünü ememez ise aç kalacaktır. Onlara göre çocuğun kendini sütten kesmesi, artık anne sütüne olan muhtaçlığının sona erdiği anlamına gelmektedir. Artık çocuğun, başka bir kadından emdiği süt, o süte muhtaçlıktan kaynaklanmadığı için bu süt emmeden dolayı evlilik engeli de oluşmaz. İmâm Ebû Hanîfe ise, hadisteki açlığı, "emme süresi" ile açıklamış ve süt emme süresi tamamlanmadan gerçekleşen süt emmeden dolayı evlenme haramlığının oluşacağını belirtmiştir. Bunda çocuğun sütten kesilmiş olup olmamasının herhangi bir etkisi olmayacağını söylemiştir.

e. Süt emmenin tesbiti: Hukukî bir mesele hakkında hüküm verilmeden önce o meselenin gerçekleştiğinin delillerle ortaya konması gerekir. Süt emme üç tür delil ile ispat edilir:

- **İkrâr:** Hanefîlere göre ikrâr, birbiri ile evliliği söz konusu olan erkek ile kadından her ikisinin ya da birinin, aralarında süt kardeşlik olduğunu kabul etmesi şeklinde olur. Evliliği söz konusu olan erkekle kadın dışındaki kimselerin, örneğin süt anne-babanın bu konudaki açıklamaları ikrar değil şahitlik sayılır. Mâlikîler ise süt anne-babanın açıklamasını, ikrar olarak değerlendirirler.

Eğer birbirleriyle evlenmeleri söz konusu olan bir erkek ile kadın süt kardeş olduklarını müştereken ifade ederlerse, evlenmeleri haram olur. Bu ikrara

rağmen evlilik teşebbüsünde bulunsalar ve nikâhlansalar yapılan nikah akdi fasid olur.

Eğer müşterek ikrar, evlilik sonrasında gerçekleşirse ve ikrarın yanlışlığını gösteren başka herhangi bir delil yok ise evlilik sona erer ve tarafların birbirinden ayrılmaları gerekir.

İkrârın evlilik öncesinde ve sadece erkek tarafından ifade edilmiş olması halinde, sütkardeşliğin gerçekleştiğine hükmedilir. Bu durumda ikrarda bulunan erkeğin sütkardeşi olduğunu söylediği kadınla evlenmesi caiz olmaz. Eğer bu ikrarı evlendikten sonra ifade etmiş ise evlilik sona erer. Evliliğin bu şekilde sona ermesi, kadının mihir, nafaka, ve süknâ hakkı gibi haklarını eksiltmez.

Eğer ikrar kadın tarafından gelmiş ise durum biraz farklıdır. Evlilik öncesinde kadın tarafından ifade edilen ikrar, muteberdir. Dolayısıyla evliliği söz konusu olan bir kimse ile aralarında süt emmeden doğan bir yakınlık olduğunu açıklayan bir kadının o erkekle evlenmesi caiz olmaz. Evlilik sonrasında sadece kadın tarafından gerçekleştirilen ikrara gelince, bunun devam etmekte olan evliliğin sıhhatini etkilemeyeceği ifade edilmiştir. Ancak bu hükmün, kadının bu ikrarı evliliği sona erdirmenin boşanma dışındaki bir yolu olarak görmesi ihtimaline dayandırıldığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla kadının boşanma hakkının bulunduğu bir evlilikte, ikrarının da muteber sayılması daha doğrudur.

Evlilik akdinin ikrar neticesinde sona erdirilmesi halinde bu, talâk değil fesh sayılır.

- **İşhâd:** Şâhitlik, şahit olma ehliyetini haiz birinin hakim karşısında dava konusu hakkındaki bilgisini açıklamasıdır. İşhâd ise bir dava hakkında şahidin bilgisine başvurmak anlamına gelmektedir.

Süt emmenin ispat vasıtalarından biri de bu konuda bilgisi olan bir kimsenin tanıklığına/şahitliğine başvurmaktır. Süt emme davalarında iki erkek şahid ya da bir erkek iki kadın şahidin şahitliğinin geçerli olacağı konusunda fakîhler arasında ittifak vardır. Şahitlerin sadece kadınlardan olması durumuyla ilgili olarak ise mezheplerin farklı yaklaşımları olduğu görülmektedir. Hanefilere göre, şahitlikle ilgili genel hükümlere uygun olarak süt emme davalarında da en az iki erkek ya da bir erkek iki kadın şahit olmalıdır. Onlara göre, sadece kadınların şahitliği kabul edilmez. İmâm Şâfî, erkek

şahidin olmaması halinde en az dört tane olmak üzere kadınların şahitliğinin kabul edileceği görüşündedir. Ahmed b. Hanbel ise, kadınların süt emme konusunu erkeklerden daha iyi bilebileceği düşüncesinden hareketle, iki erkek şahit bulunmadığı zaman, konuyu iyi bildiği konusunda güçlü bir kanaat oluşması halinde sadece bir kadının şahitliğinin yeterli olabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte kaynaklarda Ahmed b. Hanbel'in bir değil iki kadın şahidin gerekli olduğunu söylediği de nakledilmektedir. Mâlikiler'e göre süt emme konusunda iki kadının şahitliği yeterlidir. Ancak o, kadın şahitlerin konu hakkındaki bilgilerini, dava öncesinde de insanlarla paylaşmış olması şartını ileri sürmektedir. İmâm Malik'e göre sadece süt annenin, akit öncesinde yapacağı şahitliğin de -konu hakkındaki bilgisini daha önceden etrafıyla paylaşmış olması şartıyla- dikkate alınması gerektiğini belirtmektedirler.

- **İhbâr:** Tanıklık, ancak süt emme konusunda bir dava olduğu takdirde söz konusu olabilir. Herhangi bir dava olmaksızın bir kimsenin, evlenmesi söz konusu olan bir kadın ile bir erkek arasında süt yakınlığı bulunduğunu söylemesi, "ihbâr" kavramı ile açıklanmaktadır. Hakimin ihbarda bulunan kimseyi mahkemeye çağırması ve onun bu konudaki bilgisine başvurması halinde ihbar, işhâd niteliğini kazanır.

Evlilikleri söz konusu olan kadın ile erkek arasında her hangi bir şikayet ya da dava olmadığı halde üçüncü bir kimsenin bu ikisi arasında süt emmeden doğan bir yakınlık olduğunu haber vermesi (ihbârı) halinde, eğer onlar bu ihbarın doğruluğuna inanırlar ise evliliği sona erdirme konusunda yargı yoluna başvururlar. Sadece birinin inanması halinde bu durum sadece taraflardan birinin ikrarı gibi kabul edilir ve ikrarda belirtilen hukuki durum oluşur.